

Priručnik o prepoznavanju diskriminacije u javnim institucijama

Naziv:

Priručnik o antidiskriminacijskom pristupu i izveštavanju u medijima

Izdavač:

NVO. "Inkluzija danas"-Prokuplje

Autori:

Miodrag Gubijan, Ivica Krstović, Jelena Ilić

Dizajn i grafička priprema:

Manhattan Copy, Niš

Štampa:

Manhattan Copy, Niš

Tiraž: 30

SADRŽAJ:

- Pravni antidiskriminacijski okvir	3
- Pojam diskriminacije	4
- Oblici(tipovi)diskriminacije	5
- Stereotipi,predrasude,rasizam.....	6
- Tipovi rasizma.....	9
- Pravni mehanizmi za zaštitu od diskriminacije.....	11
- Medijsko izveštavanje.....	14
- Istraživanje javnog mnjenja Odnos građana i građanki prema diskriminaciji.....	19
- Govor mržnje.....	24
-Literatura.....	28

Pravni antidiskriminacijski okvir

Razumevajući važnost poštovanja ljudskih prava i poštovanja principa ravnopravnosti, Republika Srbija je proteklih godina izgradila adekvatan antidiskriminacioni okvir i ratifikovala najvažnije univerzalne i regionalne sporazume u oblasti ljudskih prava i zabrane diskriminacije.

Diskriminacija je zabranjena Ustavom Republike Srbije, koji u članu 21. propisuje da su pred Ustavom i zakonom svi jednaki, da svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije, da je zabranjena svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta. Pored toga, Ustavom je propisano da se ne smatraju diskriminacijom posebne mere koje Republika Srbija može uvesti radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima.

Ustavna zabrana diskriminacije bliže je razrađena Zakonom o zabrani diskriminacije, koji na detaljan način uređuje opštu zabranu diskriminacije, oblike i slučajeve diskriminacije, kao i postupak zaštite od diskriminacije i koji je u najvećoj meri harmonizovan sa propisima Evropske unije koji uređuje ovu oblast.

Ostvarenju ravnopravnosti značajno doprinose i posebni antidiskriminacioni zakoni, kao što su Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina,

Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom i Zakon o ravnopravnosti polova. Pored toga, antidiskriminacione odredbe su sadržane u mnogim zakonima kojima se uređuju pojedine oblasti društvenih odnosa: Zakon o radu, Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, Zakon o crkvama i verskim zajednicama, Zakon o pravima pacijenata, Zakon o zaštiti lica sa mentalnim smetnjama, Zakon o kretanju uz pomoć psa vodiča, Zakon o upotrebi znakovnog jezika i drugi zakoni.

Sistem pravne zaštite od diskriminacije u Republici Srbiji obuhvata mehanizme građanskopravne, krivičnopravne i prekršajnopravne zaštite. Pravni okvir sadrži instrumente za zaštitu od diskriminacije, njeno sprečavanje i suzbijanje.

Za dalji razvoj i unapređenje antidiskriminacionog zakonodavstva i politika, pored usaglašavanja zakonodavstva sa pravnim tekovinama Evropske unije, od velike je važnosti je i pravovremena i adekvatna primena važećih propisa, kao i uključivanje svih relevantnih aktera u proces izrade propisa, uz pribavljanje mišljenja svih organa u skladu sa zakonom.

Akcionim planom za pregovaračko Poglavlje 23–Pravosuđe i osnovna prava u okviru pristupnih pregovora Republike Srbije sa Evropskom unijom, pored ostalog, predviđeno je da je potrebno pojedina rešenja iz Zakona o zabrani diskriminacije usaglasiti sa pravnim tekovinama Evropske unije. Iako je Republika Srbija preuzela ovu obavezu, o čemu je ukazivano u prethodnim godišnjim izveštajima Poverenika, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije nije donet ni u toku 2019. godine.

Pojam diskriminacije

"Diskriminacija" i "diskriminatorско postupanje" označavaju svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima,

državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubedenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji,

DISKRIMINARE=PRAVITI RAZLIKU(lat.)

imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima(Закон о забрани дискриминације"Сл.гласник РС" бр22/2009).

Diskriminacija je neopravdano nejednako postupanje!!!

Diskriminacija je ponašanje: tretiranje ljudi različito od drugih prvenstveno bazirano na njihovoj pripadnosti određenoj društvenoj grupi.

Diskriminacija predstavlja kršenje samo jednog prava – **prava na ravnopravnost.**

Nema diskriminacije bez pozivanja na lično svojstvo.

Diskriminacija postoji kada se prema licu ili grupi lica nepostupa jednako, zbog nekog njihovog ličnog svojstva, ili kada se prema pojedincu ili grupi lica jednako postupa ali takvo postupanje proizvodi nejednake ishode za tu osobu ili grupu ljudi.

Oblici(tipovi)diskriminacije

- **Direktna diskriminacija:** kada je osoba sprečena u ostvarivanju svojih prava ili kada je tretirana drugačije od ostalih zato što pripada određenoj društvenoj grupi ili kategoriji.
- **Indirektna diskriminacija:** kada su kriterijumi, mere ili procedure definisane prividno na neutralan način, a ustvari dovode do nejednakosti između pojedinaca i grupa.

- **Strukturalna diskriminacija:** kada resursi društva nisu ravnomerno raspoređeni, a strukture društva doprinose održavanju takve nejednakosti.

Segregacija je posebno težak oblik diskriminacije, i na žalost, nije nepoznata u našem društvu. Segregiranjem/odvajanjem se pojedinac ili (ranjiva) grupa ljudi određenog ličnog svojstva (na primer određene etničke pripadnosti ili socijalnog položaja) odvaja od dominantne društvene grupe na određenom području društvenog života. Neki od najčešćih slučajeva segregacije su odvajanje romske od neromske dece u školama; naseljavanje manjinskih grupa u geta (na primer romska kartonska naselja), uključujući i one slučajeve koji nisu direktan akt države, već posledica diskriminatorских politika države i lokalnih struktura.

Višestruka ili ukrštena diskriminacija nastaje kada je lice diskriminisano po osnovu više svojstava. Spada u teške oblike diskriminacije, jer su njene negativne posledice mnogo veće u odnosu na žrtvu, o čemu svedoče brojni izveštaji i istraživanja.

Stereotipi, predrasude, rasizam

Stereotipi su predstave (“slika u našim glavama”) koje su povezane sa pripadnicima specifične grupe

- “zasnovani na činjenicama”, / uvredljive generalizacije
- pozitivni / negativni stereotipi

Predrasude su stavovi usmereni prema ljudima koji su pripadnici određene društvene grupe

- mogu takođe biti pozitivne ili mešovite,
- u slučaju ugroženih grupa su obično veoma negativne
- rasizam je predrasuda

Veza između stereotipa, predrasuda i diskriminacije

Ljudi sa visokim stepenom predrasuda više se oslanjaju na stereotipe i skloniji su diskriminaciji

Rasizam i diskriminacija prema Romima

Očigledno, stereotip prema Romima je pretežno negativan u većini evropskih društava pa i u Srbiji. Zakon protiv diskriminacije i posebna tela koja se bave zaštitom protiv diskriminacije postoje širom Evrope. Međutim, borba protiv diskriminacije samo sa pravnog i institucionalnog perspektiva nije dovoljna. To je zato što, pored klasičnog, otvorenog oblika diskriminacije, postoje i drugi oblici, suptilniji, koje je teško identifikovati, a koji se često manifestuju na nesvesan način. Smatramo da se njih može razumeti najbolje u okviru koga nudi proučavanje **rasizma**.

Evo nekoliko definicija rasizma iz različitih zemalja:

- “Ponašanje, reči ili praksa koja stavlja u podređeni ili nadređeni položaj na osnovu boje kože, kulture ili etničkog porekla” (Engleska)
- “Rasizam je nešto što neko uradi ili kaže, što pritom vređa nekog drugog, a povezano je sa bojom kože, poreklom, kulturom ili religijskom pripadnošću” (SAD)
- “Ponašanje ili jezik koji čini da se osoba oseća nepoželjno ili marginalizovana zbog svoje boje, etničke pripadnosti, kulture, religije ili nacionalnog porekla” (Severna Irska)

Sve ove definicije se mogu primeniti na mnoge situacije u vezi sa Romima u Evropi

Tipovi rasizma

- **Klasični rasizam/ anticiganizam, otvoreni rasizam prema Romima**

-“Takvi su oni, ništa tu ne vredi pokušavati, jer nikada neće biti kao mi“

- **Moderni ili prikriveni rasizam**

-“Ja ne pravim nikakvu razliku između Roma i drugih, za mene su svi isti, ali svi moraju poštovati zakon/pravila/društvene norme, itd.“

zahtevi društva za posledicu imaju sistemsku zanemarenost Roma. Oni odbacuju mere i politike za ugrožene manjine i ponekad su stava da Romi dobijaju previše i da im je posvećena neopravdano posebna pažnja. Njihov stav se može sažeti u: "Ja ne pravim nikakvu razliku između Roma i drugih, za mene su svi isti, ali svi moraju poštovati zakon/pravila/društvene norme, itd."

Treći tip rasizma je **averzivni rasizam**, mnogo suptilniji oblik koji je još teže da se identifikuje, ne samo od strane drugih, već i u spostvenim stavovima. To je razlog zašto je još teže boriti se protiv njega. To se odnosi na ljude koji o sebi imaju sliku tolerantnih ljudi, koji čak mogu izražavati iskreno mišljenje u korist jednakosti između grupa i odbaciti rasizam. Međutim, ove osobe čine, na nesvesan način, diskriminaciju zbog automatske preference za članove svoje grupe. Stoga se diskriminacija ne dešava toliko marginalizovanjem Roma, već favorizovanjem neroma, ili stavovima prema Romima koji ih stavljaju u inferioran položaj.

Da li će se nešto shvatiti kao diskriminacija ili ne – stvar je ličnog, subjektivnog osećaja i zavisi od ličnih granica svakog čoveka. Činjenica je da je svako na ovaj ili onaj način pogođen diskriminacijom zato što se kultura sastoji od različitih sistema tumačenja i orijentacije i zato što se ti sistemi uzajamno prepliću, tako da se jedno lice može pozvati na više kultura.

Diskriminacija je bezrazložno drugačije postupanje prema osobi ili grupi osoba koji se nalaze u istoj, sličnoj ili uporedivoj situaciji. Diskriminacija može da se javi i u suprotnom slučaju, kada se ljudi koji se nalaze u totalno drugačijoj situaciji tretiraju na isti način. Diskriminacija se može desiti bilo kome. Može biti, na primer, zasnovana na etničkoj pripadnosti, religiji, političkom mišljenju, mentalnoj i fizičkoj nesposobnosti, starosti, polu ili finansijskom stanju. Diskriminacija se može desiti bilo gde. Može se dogoditi na mestu gde radite ili studirate, u postupcima pred javnim institucijama kao što su opštinska administracija ili sudovi, ili kada koristite usluge javnih službi kao što su električna energija ili zdravstvena nega.

Diskriminaciju mogu činiti pojedinci, grupe ljudi ili institucije. Skoro su svi bili pogođeni diskriminacijom na neki način. Nažalost, mnogi ljudi koji su pripadnici nekih marginalizovanih grupa su prihvatili diskriminaciju kao nešto protiv čega ne mogu da urade ništa ili još gore, kao normalnu pojavu iz svakodnevnog života.

Pre svega, ljudi često ne shvataju da su bili žrtve diskriminacije, posebno ako je određen oblik diskriminacije prihvaćen od strane većeg dela društva.

Činjenice:

- Romi su najviše izloženi rasistički motivisanom nasilju i diskriminaciji, ali je 10% o tome obavestio nadležne ustanove – pokazalo je posebno istraživanje koje je obuhvatilo samo Rome u sedam država EU.
- Svaki drugi Rom je barem jednom doživeo diskriminaciju
- Romi su najugroženija etnička grupa u EU

Devet situacija iz svakodnevnice kada su Romi najviše izloženi diskriminaciji:

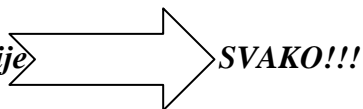
- Kada traže posao;
- Na poslu;
- Kada traže stan za kupovinu ili iznajmljivanje;
- U kontaktu s medicinskim osobljem;
- U kontaktu s školskim osobljem;
- U socijalnoj službi;
- U kafiću ili restoranu;
- Kada uđu u prodavnicu;
- Kada žele da otvore račun u banci ili zatraže kredit.

Pravni mehanizmi za zaštitu od diskriminacije:

- Zaštita od diskriminacije pred Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti
- Parnica za zaštitu od diskriminacije
- Krivičnopravna zaštita od diskriminacije
- Prekršajnopravna zaštita

Ko može da bude diskriminator ***SVAKO!!!***

Ko može da bude žrtva diskriminacije

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je samostalno i nezavisno telo koje ima jedan jedini zadatak – da se bori protiv diskriminacije.

Pritužbu zbog diskriminacije može podneti:

- svako fizičko ili pravno lice ili grupa lica koja smatra da je pretrpela diskriminaciju,
- organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava i svako drugo lice, u ime i uz saglasnost lica koje smatra da je pretrpelo diskriminaciju,
- u slučaju diskriminacije grupe lica, organizacija koja se bavi zaštitom ljudskih prava može podneti pritužbu u svoje ime, bez saglasnosti lica za koje se smatra da je pretrpelo diskriminaciju.

Pritužba se podnosi u pisanoj formi. Može se podneti i putem telefaksa, elektronskom poštom sa skeniranim podneskom i potpisom podnosioca, u elektronskoj formi uz elektronski potpis podnosioca, kao i usmeno na zapisnik, bez plaćanja takse ili druge naknade.

Pritužba treba da sadrži podatke o tome:

- ko je diskriminisan,
- od strane koga je diskriminisan/a,
- opis diskriminatornog akta
- dokaze o pretrpljenom aktu diskriminacije (isprave, svedoci i dr.)

Pritužba mora biti potpisana.

Pritužbu možete podneti na sledećem linku:

<http://ravnopravnost.gov.rs/diskriminacija/pritužba-zbog-diskriminacije/>

Kako se traži sudska zaštita od diskriminacije?

Zaštita se traži tako što se sudu podnosi *tužba* nadležnom sudu, kojom se pokreće *parnica za zaštitu od diskriminacije*.

Ko može da pokrene parnicu za zaštitu od diskriminacije?

Svako ko za sebe tvrdi da je diskriminisan – svako fizičko, svako pravno lice i svaka grupa lica.

Ko šta dokazuje?

Tužilac treba da *učini verovatnim* da je do diskriminacije došlo – da je tuženi stavio tužioca u nepovoljniji položaj zbog njegovog ličnog svojstva;

PROBLEMI:

- ne postoji jasno razumevanje, kako među Romima tako i među neromima, šta predstavlja diskriminacija,
- Romi su se već navikli na diskriminaciju da su postali gotovo neosetljivi na njeno ispoljavanje, kao što su rasističko maltretiranje u školi
- postojeći antidiskriminatorski mehanizmi su nedelotvorni u svom suprotstavljanju rasističkom maltretiranju.

Povereniku je u 2019 godini podneto 711 pritužbi, a zbog diskriminacije na osnovu nacionalne pripadnosti i etničkog porekla samo 6,8% od tog broja. To nesumnjivo govori ne o tome da diskriminacije nema, već da pripadnici nacionalnih manjina jednostavno ne podnose pritužbe, odnosno da ili ne znaju kako i gde se podnose ili da ne znaju oblike diskriminacije koju trpe. Diskriminacija na osnovu nacionalne pripadnosti i etničkog porekla je osmi osnov diskriminacije po učestalosti navođenja. Više od polovine pritužbi, slično kao i prethodnih godina, podneto je zbog diskriminacije pripadnika romske nacionalne manjine.

U toku 2019. godine primetan je porast broja pritužbi u oblasti postupanja pred organima javne vlasti, kao i u oblasti rada i zapošljavanja. Takođe iz obraćanja Povereniku može se zaključiti da su i dalje prisutni problemi koji se odnose na neadekvatne uslove života u neformalnim romskim naseljima.

Rezultati istraživanja Poverenika Diskriminacija na tržištu rada je pripremljeno i sprovedeno u okviru projekta Nemačke razvojne saradnje „Inkluzija Roma i drugih marginalizovanih grupa u Srbiji“ koji sprovodi Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju, GIZ. Rezultati istraživanja produbljuju uvide o rasprostranjenosti diskriminacije na radu i u procesu zapošljavanja stečene ispitivanjem javnog menjanja i kroz praksu Poverenika. Prema rezultatima istraživanja, kod percepcije o rasprostranjenosti diskriminacije, 92% poslodavaca smatra da je diskriminacija rasprostranjena, kao i 86% nezaposlenih i 84% zaposlenih. Tek svaki dvadeseti zaposleni i nezaposleni smatra da diskriminacije u Srbiji nema, a nijedan poslodavac nije naveo da u Srbiji nema diskriminacije u oblasti rada i zapošljavanja. Međutim, lično iskustvo o doživljenoj diskriminaciji ima svega oko trećina ispitanika - 38% poslodavaca i nezaposlenih lica smatraju da su bili izloženi diskriminaciji i to prilikom zasnivanja radnog odnosa, a 40% zaposlenih lica smatraju da su bili izloženi diskriminaciji u procesu rada/radnog odnosa.

Istraživanje Odnos građana i građanki prema diskriminaciji

Rezultati istraživanja pokazuju da samo 5% ispitanih građana smatra da diskriminacija u Srbiji nije prisutna. Petina ispitanika i ispitanica smatra da je diskriminacija u Srbiji u potpunosti prisutna, a polovina da je uglavnom prisutna.

Ispitanici kao prvu slobodnu asocijaciju o grupi prema kojoj je diskriminacija u Srbiji najizraženija navode pripadnike romske nacionalnosti (51%). Ispitanici u istraživanju oblast rada i zapošljavanja vide kao oblast u kojoj se diskriminacija najčešće ispoljava (74%). Analizom stavova dolazi se do podatka da polovina ispitanih (52%) smatra da se u medijima malo priča o diskriminaciji. Uprkos zakonskoj obavezi da se uzme u obzir etnički sastav stanovništva, nacionalne manjine su i dalje nedovoljno zastupljene u javnoj upravi.

Prema podacima Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025.godine:

- samo 9% romske dece ide u vrtiće, u poređenju sa 28% neromske dece koja žive u blizini.

- a samo 67% romske omladine završi obavezno školovanje, u poređenju sa 96% neromske populacije

- procenat Roma koji završavaju tercijarno obrazovanje je 1% u poređenju sa 16% neromske populacije.
- stopa nezaposlenosti Rome je 36% (45% za Romkinje) u poređenju sa 16% za neromsku populaciju.
- samo 12,7% romske dece je primilo sve preporučene vakcine, u poređenju sa 70,5% neromske dece u zemlji.

Medijsko izveštavanje

Ravnopravnost, tolerancija, slučajevi diskriminacije, zaštita ljudskih prava, iz godine u godinu dobijaju sve više medijskog prostora, pa je utisak da se o ovim temama nikad više nije pisalo i izveštavalo. Na drugoj strani, pak, stoji činjenica da su u 2019. godini kulminirale različite vrste uvreda, od diskriminatornih stavova i omalovažavanja do govora mržnje i pretnji, kao i krajnje nedopustiv i neprimeren govor, uperen u najvećem broju slučajeva protiv žena. Svoju kulminaciju, ovakav govor je doživeo na društvenim mrežama, pre svega tviteru, koji je postao poligon za obračun sa neistomišljenicima, u prvom redu političkim, ali su na meti neretko bili i novinari i novinarka, kao i javne ličnosti, a pretnje su bile upućene i deci predsednika Srbije i organizacijama civilnog društva. Prethodnu godinu takođe je obeležilo vršnjačko i nasilje nad ženama, i nije bilo dana da se u medijima nije našao neki od ovih slučajeva. Nasilje nad ženama postalo je sve brutalnije, u pojedinim situacijama zakazale su institucije u sistemu zaštite, a neki mediji su svojim izveštavanjem otvorili prostor nasilnicima ili opravdavali zločine. Vršnjačko nasilje je u nekim slučajevima pokazalo svu svirepost fizičkog i psihičkog zlostavljanja među decom, a nije bila retkost surovo maltretiranje zbog siromaštva, poput dečaka iz Bačke Topole i devojčice iz Barajeva koji su bili na meti svojih vršnjaka i vršnjakinja. U svim ovim situacijama, poverenica je reagovala.

Sve ovo obeležilo je 2019. u kojoj je bez sumnje dominirala diskriminacija žena.

Nacionalna i rasna pripadnost i etničko poreklo, tokom 2019. godine bili su medijska tema mahom u incidentnim slučajevima, poput napada na fudbalere afričkog porekla u Kruševcu, napad pripadnika neonacističkih organizacija tokom antifašističkog protesta u Nišu kada je jedan čovek fizički napadnut, kao i ispisivanja kukastih krstova na ambasadi Mađarske i grafita protiv pripadnika albanske nacionalnosti u Zrenjaninu.

U medijima i javnom prostoru prisutan je govor koji karakteriše govor mržnje, senzacionalizam, diskriminatorni stavovi i uvredljivo izveštavanje, naročito o ženama, posebno onima koje obavljaju javne funkcije, i pripadnicima LGBT populacije. S tim u vezi, potrebno je posebnu pažnju posvetiti odgovornom izveštavanju, naročito o nasilju u porodici i partnerskim odnosima. Sa druge strane primetno je i malo veće interesovanje medija za temu ljudskih prava, njihove zaštite i povreda.

Većina medija u Srbiji prepoznaje značaj izveštavanja o ljudskim pravima, ravnopravnosti i nediskriminaciji. Uprkos tome što dnevni događaji u priličnoj meri diktiraju odabir tema, povećava se broj novinara koji su spremni da svojim pričama ukazuju na probleme različitih manjinskih i marginalizovanih društvenih grupa. Primetno je, takođe, da i mediji na lokalnu, sve više aktuelizuju teme koje su manje vidljive i u javnosti manje zastupljene, poput položaja žena na tržištu rada, žena sa invaliditetom i života transrodnih osoba u manjim sredinama.

Na drugoj strani, 2019. godinu obeležila je kulminacija različitih vrsta uvreda, od diskriminatornih stavova i omalovažavanja do govora mržnje i pretnji u medijima, kao i krajnje nedopustiv i neprimeren govor, u najvećem broju slučajeva protiv žena. Svoju kulminaciju, ovakav govor je doživeo na društvenim mrežama, pre svega tviteru, koji je postao poligon za obračun sa neistomišljenicima, u prvom redu političkim, ali su na meti neretko bili i novinari i novinarka, kao i javne ličnosti, a pretnje su bile upućene i deci predsednika Srbije i organizacijama civilnog društva. S tim u vezi poverenica je više puta reagovala upozorenjima za javnost, ukazujući da ovakvo izveštavanje podstiče nasilje i diskriminaciju.

Na osnovu uvida stečenih u postupku po pritužbama tokom 2019. godine, kao i na osnovu drugih relevantnih podataka o problemima u ostvarivanju ravnopravnosti, Poverenik daje sledeće preporuke:

Posebnu pažnju posvetiti odgovornom izveštavanju koje ne sme da karakteriše govor mržnje, senzacionalizam, seksizam, mizoginija, diskriminatorni stavovi i uvredljivo izveštavanje koje je najčešće usmereno na žene i pripadnike LGBT populacije.

Podsticati integrisanje tema koje razvijaju kulturu tolerancije, razumevanja i uvažavanja različitosti, međugeneracijske solidarnosti, međusobnog poštovanja, rodne ravnopravnosti i nediskriminacije u medijima i na društvenim mrežama.

Većina građana/ki Srbije je mišljenja da u društvu u kome živimo postoji dizražena diskriminacija prema određenim društvenim grupama. Istraživanja javnog mnjenja kontinuirano pokazuju da se u vrhu po izloženosti diskriminaciji nalaze žene, Romi, osobe sa invaliditetom, siromašne i starije osobe, deca i pripadnici seksualnih manjina. Najveći deo građana/ki ocenjuje da mediji posvećuju malo pažnje problemu diskriminacije u Srbiji, ali istovremeno, pokazuju mali interes da se o ovoj temi informiše.

Osnovna pretpostavka profesionalnog i etičkog izveštavanja je brižljivo, sveobuhvatno i savesno prikupljanje informacija o ličnosti, pojavi ili događaju o kojem izveštavaju. Članovi 75 i 76 Zakona o javnom informisanju i medijima ukazuju na suptilnu granicu između obaveze medija da poštuju ljudska prava i doprinose slobodnom izražavanju različitih stavova u društvu.

U članu 75 kaže se da se „idejama, mišljenjem, odnosno informacijama, koje se objavljuju u medijima ne sme podsticati diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, polu, zbog njihove seksualne opredeljenosti ili drugog ličnog svojstva, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo”. Istovremeno, zakonodavac kaže da ne postoji povreda zabrane govora mržnje iz člana 75 ovog zakona ako je takva informacija deo objektivnog novinarskog izveštaja, ili ukoliko novinar objavljuje izvesnu informaciju s namerom da kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica iz člana 75 ovog zakona ili na pojave koje predstavljaju ili mogu da predstavljaju podsticanje na takvo ponašanje.

Najlakše je prepoznati i sankcionisati medijske sadržaje koji su otvoreno diskriminatorni, iako je i u ovakvim slučajevima praksa neujednačena. Međutim, mediji vrlo često diskriminišu nenamerno – tipičan primer za to je vrlo čest sažaljiv ton u predstavljanju životnih priča osoba sa invaliditetom. Novinari/ke često greše kad osobe sa invaliditetom nazivaju „ljudi sa specijalnim ili posebnim potrebama”. Uobičajeno je da se ovakvim tekstovima kod čitalaca izaziva empatija, ali je još uobičajenije da to pređe u patetiku, iako osobama sa invaliditetom ne treba ni patetika ni sažaljenje, već samo ostvarivanje prava na jednakim osnovama sa drugima. Ovi stereotipi su „u osnovi diskriminacije i eksploatacije s kojom se onesposobljavane osobe svakodnevno susreću i značajno doprinose njihovom sistematskom isključivanju iz svakodnevnog života”. Izrazi poput „pripadnici lepšeg pola”, „pripadnici jačeg pola”, vicevi o plavušama, Bosancima, Crnogorcima itd. koji su čest sadržaj u zabavnim dodacima medija, takođe predstavljaju osnaživanje neželjenih stereotipa.

U svakodnevnom govoru, pa i u medijima, često se za svako nepravedno, uvredljivo postupanje i nejednak tretman kaže da je on diskriminatorski, a za onog ko trpi nepravdu, da je diskriminisan.

Ono na šta novinari treba da obrate pažnju je pre svega kontekst u kojem iznose potencijalno diskriminatorne izjave sagovornika i da li u svom izveštavanju i sami iznose stavove koji mogu biti diskriminatorni i/ili podsticati diskriminaciju.

Govor mržnje se najopštije može definisati kao izražavanje koje sadrži poruke mržnje ili netrpeljivosti prema nekoj rasnoj, nacionalnoj, etničkoj ili verskoj grupi ili njenim pripadnicima. U poslednje vreme, govor mržnje obuhvata i govor koji je usmeren u cilju proizvođenja mržnje i netrpeljivosti prema polu i seksualnoj opredeljenosti, a svečešće ovaj pojam obuhvata i netrpeljivost prema različitom političkom i drugom mišljenju kao i nacionalnom i društvenom poreklu.

Shodno preovlađujućoj praksi, da bi se nešto označilo kao govor mržnje potrebno je da postoje tri uslova tj. elementa koji sačinjavaju govor mržnje: **namera, podsticanje i štetna posledica.**

Pravo na slobodu izražavanja je temeljno ljudsko pravo zaštićeno u svim dokumentima o ljudskim pravima, kako nacionalnim tako i međunarodnim. U isti mah, to nije apsolutno pravo, što znači da može biti ograničeno u cilju zaštite javnih ili privatnih interesa, uključujući zaštitu ravnopravnosti odnosno javnog reda i mira. Međunarodni propisi sadrže veći broj odredbi kojima se uspostavlja ravnoteža između slobode izražavanja nasuprot drugim interesima, a posebno u odnosu na govor mržnje.

Ovo treba shvatiti tako da je pravo na slobodu izražavanja uvek oštećeno zabranom govora mržnje; možda bi najtačnije bilo reći da su sloboda izražavanja i govor mržnje deo istog kontinuuma u kojem nije moguće povući granicu, a da jedno ne bude ograničeno onim drugim. Uspostavljanje

te granice je krajnje delikatno, zavisi od običaja i shvatanja konkretne sredine, i svaki pojedinačni slučaj je potrebno analizirati zasebno, uzimajući u obzir kontekst u kojem se dogodio, moguće ili realne posledice, itd.

Zakon o zabrani diskriminacije takođe se bavi govorom mržnje, a najteži oblici govora mržnje prema Krivičnom zakoniku predstavljaju krivično delo.

U velikom broju slučajeva govor mržnje se koristi u medijama na internetu, kao i u drugim sredstvima koja su usko povezana sa internetom što govoru mržnje omogućava da još brže dopre do većeg broja korisnika. Istovremeno, mediji i internet ne predstavljaju samo glavna sredstva za širenje i podsticanje onih vrednosti protiv kojih je govor mržnje uperen, već i sredstvo za ostvarivanje prava na slobodu izražavanja koje je od fundamentalnog značaja za jedno demokratsko društvo.

Istraživanje javnog mnjenja Odnos građana i građanki prema diskriminaciji

Istraživanje Odnos građana i građanki prema diskriminaciji predstavlja šesto po redu istraživanje na ovu temu u poslednjih deset godina. Posebno je značajno istaći da su poslednja dva istraživanja (2016. i 2019.) zasnovana na istim upitnicima, odnosno na istoj metodologiji uzorka, kako bi se stekao kvalitetniji uvid u promene odnosa građana i građanki prema diskriminaciji u protekle tri godine, odnosno o socijalnoj distanci koja postoji prema pripadnicima različitih grupa.

Istraživanje je sprovedeno u okviru projekta Nemačke razvojne saradnje „Inkluzija Roma i drugih marginalizovanih grupa u Srbiji“ koji sprovodi Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju, GIZ. Sveobuhvatni cilj projekta je podrška u sprovođenju Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016.do 2025. godine. Istraživanje je realizovano tokom avgusta 2019. godine na teritoriji Republike Srbije (bez Kosova i Metohije), na slučajnom, reprezentativnom uzorku od 1200 građana starijih od 15 godina.

Kao aktera koji u najvećoj meri podstiče, odnosno dovodi do diskriminacije, građani prepoznaju medije (59%), političke stranke (54%) i građane (53%). S druge strane, kao aktere koji u najmanjoj meri podstiču, odnosno dovode

do diskriminacije, navode Poverenika za zaštitu ravnopravnosti (10%), Vojsku Srbije (11%) i Zaštitnika građana (12%).

Kao institucije koje najviše mogu da doprinesu smanjenju diskriminacije ispitanici vide medije (84%), a zatim porodicu (78%), školu, Vladu i same građane (po 76%). Takođe, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je prepoznat kao akter koji u velikoj meri može da doprinese suzbijanju diskriminacije (65%). Petina prepoznaje vojsku kao instituciju koja nimalo ne može da doprinese smanjenju diskriminacije u Srbiji.

Prilikom odlučivanja za jednu instituciju koja najviše može da utiče da se smanji pojava diskriminacije u društvu, građani su mišljenja da Vlada može najviše da utiče na smanjenje diskriminacije u društvu (22% u odnosu na 16% u istraživanju iz 2016.), a potom mediji (15%) i porodica (14%), kao i sami građani (9%). Kada se uporede rezultati dobijeni istraživanjem iz 2016. godine, uočljivo je da se prva četiri mesta nisu promenila.

Analizom stavova dolazi se do podatka da polovina ispitanih (52%) smatra da se u medijima malo priča o diskriminaciji (2016. godine 45%). Takođe, 12% ispitanika je stava da mediji uopšte ne posvećuju pažnju diskriminaciji (11,8% u 2016. godini). Građani prepoznaju dvostruku ulogu medija, kao aktera koji doprinosi problemu diskriminacije, a i kao društveni alat koji može da smanji pojavu diskriminacije. Građani su izrazili stav da mediji najviše pažnje posvećuju ljudima drugačije seksualne orijentacije (27%), dok ostalim navedenim temama ne posvećuju dovoljno pažnje (2016. godine 27,4%). Po percepciji ispitanika, najmanje pažnje se posvećuje siromašnima (32%) što je gotovo istovetan stav kao i 2016. godine (29,2%), kao i starijima (30% u odnosu na 28,6% u 2016. godini). U skladu sa ovom konstatacijom, 72% građana smatra da ravnopravnost siromašnih treba da bude najzastupljenija tema u medijima, dok je u 2016. godini tog stava bilo 66,7% ispitanih građana. Zatim, pažnju treba posvetiti položaju osoba sa invaliditetom (70% ispitanih), što je povećanje u odnosu na 2016 (66%). Najmanje, prema ovom istraživanju, društvo treba da se bavi ravnopravnošću LGBT populacije (50% ispitanih), što je istovetno mišljenju iz istraživanja realizovanog u 2016. godini. U odnosu na istraživanje iz 2016. godine smanjen je broj ispitanika koji smatraju da se diskriminaciji posvećuje dovoljno pažnje. Tako se sa ovom izjavom slaže 8%, u odnosu na 10,7% u prethodnom istraživanju.

Rezultati istraživanja Komunikativna agresija u Srbiji 2019. Centra za profesionalizaciju medija i medijsku pismenost (CEPROM), pokazuju da je u periodu od mesec dana (od 15. septembra do 15. oktobra 2019. godine) u najčitanijim štampanim i onlajn medijima u zemlji objavljeno skoro 19.964 tekstova sa elementima agresivne komunikacije, govora mržnje i senzacionalizma. Prema nalazima ovog istraživanja, osam dnevnih listova i 20 najčitanijih portala u zemlji samo u toku jednog dana objave u proseku 644 teksta koji sadrže neke od elemenata agresivne komunikacije, govora mržnje i senzacionalizma, što znači da svaki medij prosečno objavi 23 takva teksta samo u toku jednog dana. U ovom izveštaju je ukazano da su sve brojniji i tekstovi u kojima se koristi agresivna terminologija u kojoj dominiraju izrazi kao što su „uznemirujuće, brutalno, jezivo, pakao, užas, horor, skandal, šok”, pa se tako na dnevnom nivou u najčitanijim medijima objavi 125 tekstova pod parolom „skandalozno” (najčešće velikim slovima u naslovu), skoro 100 tekstova sa izrazom „brutalno” i 85 sa izrazom „uznemirujuće”. U ovom istraživanju je navedeno da se sve češće upotrebljavaju i etiketiranja koja sadrže elemente govora mržnje, pa je u analiziranom periodu objavljeno čak 508 tekstova sa terminom „Ustaša”, 491 tekst sa terminom „Šiptar” i 1358 tekstova u kojima su etiketirani „izdajnici”. U ovom istraživanju je navedeno da su tekstovi sa elementima agresivnosti, senzacionalizma i govora mržnje dominantno prisutni u onlajn medijima u kojima je objavljeno čak 86% takvih tekstova u analiziranom periodu (17.169), dok je u dnevnoj štampi objavljeno 14% (2795 tekstova). Kao jedan od zaključaka istraživanja je navedeno da je najopasnija posledica ovakvog izveštavanja sve izraženija polarizacija u društvu i podela na „mi” i „oni”, a koja se javlja upravo kao posledica odsustva kulture dijaloga i istovremenog jačanja ekstremizama raznih vrsta

Велики број истраживања указује да је у медијима и јавном простору и даље присутан говор који карактерише говор мржње, сензационализам, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање, нарочито о женама, посебно онима које обављају јавне функције, као и припадницима ЛГБТ популације. Говор мржње подстиче насиље и дискриминацију, те је потребно посветити посебну пажњу одговорном извештавању

O temi nasilja nad ženama, ali sa aspekta izveštavanja o samom nasilju, govori izveštaj Regulatornog tela za elektronske medije Analiza izveštavanja o nasilju nad ženama – RTS i TV Prva. U analizi je navedeno da televizije u nameri da ostvare što veću gledanost, a samim tim i profit, objavljuju priloge o nasilju nad ženama na način koji nije adekvatan i tako često krše etički kodeks. U ovoj studiji analizirani su Prvi program javnog servisa RTS 1 i komercijalna televizija TV Prva, u toku prva četiri meseca 2018. godine. Analiza je pokazala različit pristup informisanju o ovoj temi. Prilikom izveštavanja na Prvom programu javnog servisa zabeležen je mali broj priloga, što upućuje na zaključak da se ovaj program nije dovoljno bavio temom nasilja nad ženama, što opet može da ukaže na važan element da je u analiziranom periodu evidentirano čak 21 ubistvo žena u Srbiji. Međutim, ono što je pozitivno u izveštavanju RTS1, navedno je u ovoj analizi, jeste to da su prilogi o nasilju nad ženama bili prezentovani nesenzacionalistički, odnosno da se vodilo računa o dostojanstvu žena koje su bile žrtve nasilja. TV Prva je skoro svakodnevno izveštavala o nasilju nad ženama što se može oceniti kao pozitivno, ali način na koji se to činilo pokazuje da su primarni cilj izveštavanja bile slavne ličnosti, dok se o ubistvima žena i uopšte o teškim krivičnim delima nasilja vest objavljivala uglavnom samo jednom. Takođe, u analizi je navedeno da je neophodno da mediji snažnije preuzmu odgovornost u promovisanju ravnopravnosti polova, dostojanstva žene, borbi protiv diskriminacije žena, menjanju stereotipa i stavova da je rodno zasnovano nasilje nad ženama privatni, a ne alarmantni društveni problem.

Regulatorno telo za elektronske medije (REM) je samostalna državna regulatorna organizacija sa svojstvom pravnog lica, koja vrši javna ovlašćenja u cilju: delotvornog sprovođenja utvrđene politike u oblasti pružanja medijskih usluga u Republici Srbiji; unapređivanja kvaliteta i raznovrsnosti usluga elektronskih medija; doprinosa očuvanju, zaštiti i razvoju slobode mišljenja i izražavanja; u cilju zaštite interesa javnosti u oblasti elektronskih medija i zaštite korisnika usluga elektronskih medija, u skladu sa odredbama Zakona o elektronskim medijima, na način primeren demokratskom društvu.

Diskriminacija koja se u praksi javlja u obliku govora mržnje biće prepoznata lakše ako se odgovori na sledeća pitanja:

1. Da li se u javnim glasilima ili publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti ispisuju ili prikazuju poruke ili simboli kojima se izražavaju ideje, informacije i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija lica (grupe lica) zbog njegovog ličnog svojstva?

da

ne

2. Da li je podsticanje na diskriminaciju u obliku govora mržnje izvršena:

• u javnom glasilu	da	ne
• u publikaciji	da	ne
• na skupu	da	ne
• na mestima dostupnim javnosti	da	ne

3. Koje lično svojstvo je osnov za podsticanje na diskriminaciju pojedinca (grupe lica) u javnim glasilima i publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti?

- rasa
- boja kože
- pol

- nacionalna pripadnost
- etničko poreklo
- društveno poreklo
- rođenje
- veroispovest
- verska ubeđenja
- političko uverenje
- druga uverenja
- imovno stanje
- kultura
- jezik
- starost
- fizički invaliditet
- psihički invaliditet
- državljanstvo
- poreklo (preci)
- rodni identitet
- bračni status
- porodični status
- seksualna orijentacija
- zdravstveno stanje
- genetske osobnosti
- članstvo u političkim organizacijama

- članstvo u sindikalnim organizacijama
- članstvo u drugim organizacijama
- osuđivanost
- izgled
- drugo lično svojstvo _____

4. U kojoj formi se manifestovalo podsticanje na diskriminaciju?

• ispisivanjem poruka ili simbola	da	ne
• prikazivanjem poruka ili simbola	da	ne
• izražavanjem ideja	da	ne
• saopštavanjem i širenjem informacija	da	ne
• iznošenjem mišljenja	da	ne

5. Da li se u javnim glasilima ili publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti ispisuju ili prikazuju poruke ili simboli kojima se izražavaju ideje, informacije i mišljenja kojima se podstiče mržnja ili nasilje protiv lica (grupe lica) zbog njihovog ličnog svojstva?

da ne

6. Podsticanje na mržnju ili nasilje protiv lica (grupe lica) zbog njihovog ličnog svojstva izvršeno je:

• u javnom glasilu	da	ne
• u publikaciji	da	ne
• na skupu	da	ne
• na mestima dostupnim javnosti	da	ne

7. Koje lično svojstvo je osnov za podsticanje na mržnju ili nasilje protiv pojedinca (grupe lica)?

- rasa
- boja kože
- pol
- nacionalna pripadnost
- etničko poreklo
- društveno poreklo
- rođenje
- veroispovest
- verska ubeđenja
- političko uverenje
- druga uverenja
- imovno stanje
- kultura
- jezik
- starost
- fizički invaliditet
- psihički invaliditet
- državljanstvo
- poreklo (preci)
- rodni identitet
- bračni status

- porodični status
- seksualna orijentacija
- zdravstveno stanje
- genetske osobenosti
- članstvo u političkim organizacijama
- članstvo u sindikalnim organizacijama
- članstvo u drugim organizacijama
- osuđivanost
- izgled
- drugo lično svojstvo _____

8. U kojoj formi se manifestovalo podsticanje na mržnju ili nasilje?

• ispisivanjem poruka ili simbola	da	ne
• prikazivanjem poruka ili simbola	da	ne
• izražavanjem ideja	da	ne
• saopštavanjem i širenjem informacija	da	ne
• iznošenjem mišljenja	da	ne

9. Podsticanje se odnosilo na:

- mržnju
- nasilje

LITERATURA:

- Ljudska prava u Srbiji 2019 – pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2020, dostupno na internet stranici:
<http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wpcontent/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2019.pdf>
- Praktikum za zaštitu od diskriminacije, Partner za demokratske promene, Beograd, 2012
- Redovan godišnji izveštaj poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2019. godinu
- Zakon o zabrani diskriminacije (Sl. glasnik RS", br. 22/2009)
- Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016.-2025. godine od 03.03.2016 godine
- Poseban izveštaj o diskriminaciji u oblasti rada i zapošljavanja, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, 2019, dostupno na internet stranici:
<http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>
- Radni dokument Komisije, Republika Srbija Izveštaj Evropske komisije za 2019. godinu, dostupno na internet stranici:
http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR_-_REVIDIRANO.pdf
- Priručnik za sprovođenje antidiskriminacionih propisa : kako prepoznati slučajeve diskriminacije pred organima javne vlasti / Brankica Janković, Ivana Krstić. - Beograd : Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, 2014
- Priručnik za novinare i novinarke, Borba za ravnopravnost , Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, 2016
- Izveštaj o istraživanju javnog mnjenja "Odnos građana i građanki prema diskriminaciji", Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, 2019
- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Rodna ravnopravnost u jedinicima lokalne samouprave, Beograd, novembar 2017

- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Istraživanje odnosa predstavnika organa javne vlasti prema diskriminaciji u Srbiji, Beograd, 2014
- Praćenje socijalne uključenosti u Republici Srbiji – treće dopunjeno izdanje, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlada Republike Srbije, Beograd, 2017
- Ljudska prava u Srbiji 2017, Beogradski centar za ljudska prava, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2018
- Obruč anticiganizma – Romi u Srbiji, Civil Rights Defenders, Beograd, 2018
- Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 2011. godine

Ova publikacija je realizovana u okviru projekta "Podrška jednakosti romske populacije u opštini Doljevac" koji finansira Evropska unija u okviru Programa „Podrška EU inkluziji Roma – Osnaživanje lokalnih zajednica za inkluziju Roma“, a koji sprovodi Stalna konferencija gradova i opština.

Za sadržinu ove publikacije isključivo su odgovorni NVO "Inkluzija danas" i Opština Doljevac i ta sadržina nipošto ne izražava zvanične stavove Evropske unije.

Ova publikacija je realizovana u okviru projekta "Podrška jednakosti romske populacije u opštini Doljevac" koji finansira Evropska unija u okviru Programa „Podrška EU inkluziji Roma – Osnaživanje lokalnih zajednica za inkluziju Roma“, a koji sprovodi Stalna konferencija gradova i opština.

Za sadržinu ove publikacije isključivo su odgovorni NVO "Inkluzija danas" i Opština Doljevac i ta sadržina nipošto ne izražava zvanične stavove Evropske unije.

